

Institut für Geographie

Westfälische Wilhelms-Universität Münster

Prof. Dr. Paul Reuber

Dipl.-Geogr. Shadia Hussein

cand. Geogr. Verena Jörg

Angewandte Sozialgeographie/ Politische Geographie

Robert-Koch-Str. 26

48149 Münster

Integratie in de stadswijk

Een sociaal-geografisch onderzoek naar de integratiemogelijkheden van Münsterse wijken aan de hand van het voorbeeld Gremmendorf en Erpho

– samenvatting –

Het onderzoek "Integratie in de stadswijk – een sociaal-geografisch onderzoek naar integratiemogelijkheden van Münsterse wijken aan de hand van het voorbeeld Gremmendorf en Erpho" maakt deel uit van de wetenschappelijke begeleiding van het INTERREG-project „Migranten integreren – ontwikkeling en optimalisatie van gemeentelijke integratiemodellen voor migranten / nieuwkomers in Münster en Enschede“. Het project werd in de jaren 2004 en 2005 in samenwerking met de EUREGIO uitgevoerd en door de deelstaat NRW, de Stadt Münster, de Gemeente Enschede en door de Europese Unie uit het Europese Structuurfonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) in het kader van het communautaire initiatief INTERREG-IIIA gesubsidieerd.

Uitgaand van de stelling dat de ruimtelijke concentratie van migranten en sociaal zwakke bevolkingsgroepen conflicten kan veroorzaken en de integratie bemoeilijken, gaan de concepten in Münster onder leiding van Jochen Köhnke (afdelingshoofd voor Aussiedler, vluchtelings- en asielzoekerszaken) en Stephan Nover (projectmanager van het INTERREG-project „Migranten integreren“) van het Dezernat V/KF de weg van decentrale huisvesting en kennen op die manier het integratieaspect "wonen" een groot belang toe. Tegen deze achtergrond werd in het kader van het INTERREG-project de werkgroep "Xenia – wonen voor migranten"¹ in het leven geroepen, die in de lente van 2005 een overeenkomst voor de decentrale huisvesting van Spätaussiedler² presenteerde, om segregatieprocessen samen tegen te gaan en de integratie van Spätaussiedler te

¹ Deze werkgroep bestond uit leidinggevend en woordvoerders van maatschappelijke terreinen als bestuur en politiek, politie, kerk, commissie buitenlanders, volkshuisvesting, organisaties van verhuurders, huurders, welzijnsorganisaties en de vertegenwoordiging van de Spätaussiedler wordt door prof. dr. Paul Reuber en dipl.-geogr. Yvonne Klöpper van de afdeling voor Angewandte Sozialgeographie/ Politische Geographie wetenschappelijk begeleid. De resultaten van het begeleidende onderzoek werden in een verslag gedocumenteerd.

² Terwijl het INTERREG-project in Enschede bedoeld was voor alle nieuwkomers met een status, richtten de deelprojecten in Münster zich op de Spätaussiedler.

vergemakkelijken. Eén van de belangrijkste conclusies van het begeleidende onderzoek van Xenia AG uit de interviews met de betrokken actoren was dat de sociale structuren en de woonbuurt een zeer grote betekenis moeten worden toegekend voor een succesvol integratieproces (zie Reuber en Klöpper 2005).

Hoe zien de integratiemogelijkheden of –drempels in de afzonderlijke wijken in de praktijk eruit? Deze belangrijke vraag vormt de kern van dit onderzoek, die aan de afdeling voor *Angewandte Sozialgeographie/ Politische Geographie* van de Universiteit Münster door prof. dr. Paul Reuber, dipl.-geogr. Shadia Hussein und cand. geogr. Verena Jörg uitgevoerd werd als deelproject van de wetenschappelijke begeleiding in het INTERREG-project. De vraag naar de integratiebevorderende en –remmende factoren in de stadswijk blijkt niet alleen een wetenschappelijk interessante vraag te zijn, maar is, gelet op de kansen op succes van integratiemaatregelen op de lange termijn, ook relevant voor de praktijk. Het centrale loodsenwerk van de Stadt Münster kan door kennis van de plaatselijke omstandigheden nieuwkomers al naar gelang hun individuele behoeften onderbrengen. Tegelijkertijd kunnen uit deze inzichten maatregelen worden afgeleid om de bestaande mogelijkheden in de stadswijk te vergroten en drempels weg te nemen. Het onderzoek in de twee stadswijken werd in de lijn van deze vraagstelling als pilotonderzoek opgezet. De onderzoekszwaartepunten kunnen als volgt worden weergegeven:

- inschatting van de structurele randvoorwaarden voor de integratie
- opsporen van integratiebevorderende instellingen in de praktijk
- analyse van de opvattingen over integratie en de inzet van de plaatselijke bevolking alsook de houding van jongeren
- uit het bovenstaande advies afleiden voor maatregelen om integratiedrempels weg te nemen

Het onderzoek vond met name plaats door interviews met de belangrijkste gemeentelijke actoren en verantwoordelijken in de openbare en private instellingen en vrijwilligersorganisaties in de stadswijken. Deze berichten enerzijds van hun eigen ervaringen en geven anderzijds een goed inzicht in de bijzonderheden van de wijk omdat zij knooppunten van sociale netwerken vormen. In beide wijken werden vertegenwoordigers van de volgende terreinen bevraagd: politiek, kerken, scholen, kleuterscholen, maatschappelijk werk, welzijnsorganisaties, verenigingen en organisaties van vrijwilligers. Twee enquêtes in schoolklassen vormen een kleinere, aanvullende module.

Naast de reeds op gang gekomen doelgerichte en door loodsen ondersteunde decentrale integratie van Spätaussiedler in Münster, werden de integratiemogelijkheden en –drempels in twee niet-gesegregeerde stadswijken wetenschappelijk onderzocht:

- Gremmendorf als voorbeeld van een suburbane wijk
- Erphoviertel als voorbeeld voor een wijk met urbane kenmerken

Op deze basis werden eerste adviezen voor de optimalisatie van de specifieke integratiebevorderende plaatselijke structuren afgeleid.

De interviews van experts en de groepen in de schoolklassen lieten een zeer gedifferentieerd en veelzijdig beeld van de onderzochte wijken met hun bevorderend en remmend potentieel zien. Daarbij kon wat betreft het integratieproces een onderscheid

gemaakt worden tussen algemene factoren die in beide wijken een vergelijkbare rol spelen en factoren die specifiek zijn voor de desbetreffende wijk. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om de ligging in de stad, de vestigingsstructuur, de voorzieningen en de sociale structuur.

in de interviews kwamen de volgende algemene factoren naar voren:

- De structuren in de stadswijk werden als integratiebevorderend aangezien, wanneer zij formele én informele contacten mogelijk maken en bevorderen. Wat dit betreft werden vooral verschillende functies van de wijk, een goede infrastructuur en aantrekkelijke openbare en centrale pleinen als positief ingeschat. Het laatste werd vooral bij de enquête onder de scholieren genoemd.
- Daarnaast is, volgens de geïnterviewde toonaangevende actoren, het integratiepotentieel van een stadswijk afhankelijk van integratiebevorderende instellingen ter plaatse (kerken, scholen, kleuterscholen, buurthuizen etc.), hun aanbod en hun onderlinge banden.
- Door de mensen in de buurt werd openheid tegenover vreemden als voorwaarde voor een succesvol integratieproces van nieuwkomers genoemd. Daarbij is het van belang, aldus de geïnterviewde personen, bestaande vooroordelen en barrières weg te nemen. Wat dit betreft zou men kunnen denken aan een gericht informatiebeleid in de stadswijken en een positieve verslaggeving in de plaatselijke media. Informele initiatieven op buurtniveau (buurtfeesten, verantwoordelijkheid nemen voor een gezin, taalcursussen door vrijwilligers, hulp bij huiswerk etc.) werden als zeer bevorderlijk voor de integratie gezien.

Naast deze aspecten, die in principe voor iedere woonomgeving gelden, werden aan wijken met typische vestigings- en sociale structuren bepaalde voor- en nadelen toegeschreven:

- suburbane, dorpse wijken beschikken vaak over een groter saamhorigheidsgevoel en door de sterkere identificatie met de wijk over meer mogelijkheden tot aankoppelen dan centraal gelegen wijken.
- urbane wijken zijn door anonimiteit en openheid toleranter ten opzichte van nieuwkomers.

Hier blijkt al hoe belangrijk een integratiewerk kan zijn dat uitgaat van de plaatselijke omstandigheden. Het potentieel ligt in de twee wijktypes op verschillende terreinen, zodat een laagdrempelig integratiebeleid met meer oog voor de bijzonderheden zeker in staat zou zijn om te komen tot specifieke en daardoor effectievere maatregelen.

Naast algemene kenmerken die samenhangen met de ligging, beschikken de wijken bij integratieprocessen over een specifiek profiel met uiteenlopende kansen en problemen. De adviezen die daaruit kunnen worden afgeleid, zijn zowel bedoeld voor het centrale loodsenwerk van de Stadt Münster alsook voor het werk in de wijken zelf.

Gremmendorf

- In het meer suburbane, meer door plattelandsachtige sociale structuren gekenmerkte Gremmendorf moet het potentieel volgens de geïnterviewde actoren vooral worden gezocht bij de activiteiten van kerkelijke organisaties (b.v. de katholieke parochie St. Ida en het Janusz-Korczak-buurthuis) en enkele plaatselijke verenigingen die aan elkaar verbonden zijn in een wijkwerkgroep met de basisscholen en kleuterscholen.
- Ook door informele activiteiten als buurtfeesten en geïnstitutionaliseerde acties als wijkfeesten, kerstmarkten of gezamenlijke activiteiten van de burgers worden mogelijkheden geboden zich aan te sluiten. Naar de mening van de geïnterviewde personen wordt hiervan echter met name gebruik gemaakt door de actieve en open nieuwkomersgezinnen.
- Omdat een groot gedeelte van de initiatieven en activiteiten uitgaat van de kerkelijke parochies en gemeenten, kan de integratie van nieuwkomers met een niet-christelijke achtergrond op problemen stuiten. Om ook voor deze mensen mogelijkheden te scheppen, zou het goed zijn wanneer een gedeelte van het kerkelijke aanbod ook heel bewust wordt opengesteld aan mensen met een andere religieuze achtergrond en dit ook in het openbaar duidelijk kenbaar te maken.
- Daarnaast werd door de geïnterviewde personen een structureel tekort aan aantrekkelijke centrale en openbare pleinen en een tekortschietend aanbod voor jongeren gezien. De vraag in hoeverre actie kan worden ondernomen om in dergelijke behoeften te voorzien in tijden van financiële krapte maakt geen deel uit van het onderzoek. In ieder geval zou onderzocht moeten worden of naast engagement van de burgers ook stappen ter verbetering van de situatie denkbaar zouden zijn, die b.v. qua opzet en realisatie begeleid zouden kunnen worden door een afgestemde wijkontwikkelingsplanning.

Erpho

- Vanuit de optiek van de ondervraagden is een sterk punt van de urbane wijk, in tegenstelling tot het meer suburbane Gremmendorf, de openheid en de transparantie. Sociale structuren zijn minder duurzaam en daarom ook meer vrijblijvend van aard. De mogelijkheden van opname in deze milieus is in ieder geval voor de eerste stappen van bepaalde, sterker urbaan georiënteerde migranten als aanmeerpunt in de stad interessant.
- Ten opzichte van andere stedelijke wijken moeten vanuit de optiek van de geïnterviewde mensen de bouwkundige kwaliteiten van de wijk en de centrale, openbare pleinen waar het goed toeven is worden genoemd. Deze kunnen naast hun algemene belang voor de burgermaatschappij ook het integratieproces met informele en vrijblijvende contactmogelijkheden ondersteunen.
- De Erphowijk beschikt in vergelijking met Gremmendorf over een minder omvangrijk en sociaal dicht netwerk aan initiatieven. Hier kunnen meer afzonderlijk agerende instellingen worden aangetroffen, die ieder voor zich soms zeer creatieve integratiebevorderende activiteiten aanbieden (b.v. het internationale ontbijt in de Epiphania-kleuterschool).

- Voor een optimalisatie van het integratiewerk zou de verbetering van het tot dusver zwak geïstitutionaliseerde netwerk van de bestaande instellingen en initiatieven nuttig kunnen zijn.
- Net als in Gremmendorf gaat een groot deel van de integratiebevorderende initiatieven uit van de kerkelijke gemeenten en parochies, zodat ook voor de Erphowijk noodzaak tot handelen bestaat bij de integratie van niet-christenen. (zie slotsom Gremmendorf).

De resultaten van de onderzoeken maken duidelijk dat verschillen in de wijk- en sociale structuur leiden tot verschillend integratiepotentieel. Door te meten en rekening te houden met verschillen tussen de wijken, kunnen door "wijkprofielen voor integratie" belangrijke impulsen aan een duurzaam integratiewerk worden geleverd.

Tegelijkertijd moet echter ook worden gewezen op de grenzen van dergelijke concepten: naast alle ondersteuning heeft integratie ook altijd een individuele component. Deze wordt ook de door randvoorwaarden van het persoonlijke en familiere milieu beïnvloed. Toch tonen de lopende projecten en ook de uitkomsten van dit deelonderzoek, dat de kennis van de omstandigheden in de afzonderlijke stadswijken voor de structurele hulp en sociale integratie van nieuwkomers van groot belang is. Deze maken het b.v. het loodsenwerk van de Stadt Münster mogelijk om woonruimte aan de hand van behoeften en wensen van verschillende nieuwkomersgezinnen te selecteren en te bemiddelen. Daarbij kan een decentrale huisvesting in veel gevallen positief zijn, mag echter geen dogma worden omdat het alleen zinvol lijkt wanneer er lokale mogelijkheden tot aankoppeling bestaan. Anderzijds kan op basis van de inzichten in de specifieke integratiemogelijkheden van de wijk ook rekening worden gehouden met de verschillende behoeften en hulp van de plaatselijke bevolking. Deze kunnen daarnaast ook worden ondersteund en verder ontwikkeld. Eventuele conflictsituaties kunnen al op voorhand beter worden ingeschat en vermeden. Met het oog op de situatie van de integratie in de verschillende wijken kunnen wellicht verenigingen, sociale netwerken al naar gelang hun lokale eigenschappen adequaat en succesvoller worden gepusht om een gezamenlijk aanbod voor nieuwkomers te scheppen. Migranten die al langer in de wijk leven en geïntegreerd zijn in sociale netwerken, kunnen in een dergelijke opzet bijvoorbeeld als "peetvaders" actief worden betrokken bij de integratie van nieuwkomers, zodat de activiteiten van de overheid en de vrijwilligers zich wederzijds aanvullen tot een zo goed mogelijk bij elkaar passende en zinvolle bundel van maatregelen voor wijkgerichte ondersteuning van integratie.